

Assessment of Translation of *Kalilah and Dim'na* based on Skopos Theory (Case Study: Translation by Marashipour)

Reza Bayat

PhD Student of Arabic Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran

Abdollah Hosseini*

Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran

Hossein Abavisani

Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran

Ali Piranishal

Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, Kharazmi University, Tehran, Iran

Abstract

Translation is a purposeful activity in which the translator attempts to replace a written message in one language with the same message in another. In this regard, the translator pays close attention to the intercultural relationship between the source and target languages to create the same effect on the audience as the original text. Mohammadreza Marashipour has translated many works, which will be introduced below. The subject of this study is the Persian

* Corresponding Author: : dr.abd.hoseini@khu.ac.ir

How to Cite: Bayat, R., Hosseini, A., Abavisani, H. and Piranishal, A. (2025). Assessment of Translation of *Kalilah and Dim'na* based on Skopos Theory (Case Study: Translation by Marashipour). *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 15 (32), 69-96. doi: 10.22054/RCTALL.2025.83793.1772

translation of *Kalilah and Dimn'na* by Marashipour. The authors aim to evaluate the purposefulness of this translation in light of Hans Vermeer's Skopos theory. The central question of this research is: "To which readers—considering their knowledge, expectations, values, and norms—and to which cultural and social strata is Marashipour's translation of *Kalilah and Dimn'na* related? And to what extent does the translation fulfill its purpose based on the criteria of Skopos theory?"

Keywords: *Kalilah and Dimn'na*, Ibn al-Muqaffa, Marashipour, Skopos, Translation Assessment.

Introduction

Skopos is a Greek word meaning "purpose," first coined by Hans Josef Vermeer in the 1970s. According to Vermeer, every translator should aim to convey meaning adequately while maintaining the independence and coherence of both languages. Vermeer proposes five important principles: (1) the purposefulness of translation; (2) the offer of information in the translated text corresponds to the "offer of information" in the source language and culture; (3) the target text does not reproduce the source text in a strictly reversible way; (4) internal coherence of the target text; and (5) coherence between the target and source texts.

Mohammadreza Marashipour, born in Shooshtar in 1946, has translated important works by Najib Mahfouz into Persian, including *Kuche Madaq, Rah'*, and *Khaab* (a collection of stories). He has also translated Zakaria Tamer's renowned work *Tondar* into Persian, as well as works by other prominent Arab writers such as Georgi Zidan, Ehsan Abdul Quddus, and Ahmad Rajab. His primary aim in translating *Kalilah and Dimn'na* was to provide a trustworthy rendering of the text originally written by Ibn al-Muqaffa, using a source approved by Manfaluti and Egyptian universities. He emphasized that translations should be updated every thirty years to remain understandable to contemporary audiences. Accordingly,

Marashipour revised his translation to ensure fluency in line with modern writing standards. Given the literary and educational value of *Kalilah and Dimn'na*, this study examines selected sections of his translation. Considering Marashipour's extensive experience in literary translation, it is assumed that the strengths of his work outweigh its weaknesses. The choice of this translation is based on its contemporary nature and its alignment with the literary style and standard language of modern Persian.

This study seeks to answer the following research questions using a descriptive-analytical method and comparative approach:

1. To what extent are the cultural value and significance of Persian phrases translated from the Arabic text of *Kalilah and Dimn'na* consistent with the original?
2. What organizational or personal motivations influenced the translator in producing this work?
3. Which strategies did Marashipour use to transfer the Arabic culture of *Kalilah and Dimn'na* into contemporary Persian culture?
4. To what extent does the Persian target text correspond to the values, knowledge, and norms of Marashipour's intended audience?

Literature Review

Several studies have examined *Kalilah and Dimn'na*. Heidari (2007), in his article "Study of the Differences between *Kalilah and Dimn'na* by Nasrollah Monshi and its Arabic Translation by Ibn al-Muqaffa and the Tales of Bidpay and Panjakian," addressed deficiencies, inadequacies, and errors in Nasrollah Monshi's translation. He categorized the changes into three types—additions, deletions, and differences—focusing particularly on the third. In his thesis "Comparison of Two Literary Works: *Kalilah and Dimn'na* by Nasrollah Monshi and the Stories of Bidpay by Mohammad Bukhari," Ziaei (2008) compared the two works from a stylistic perspective, examining their intellectual, linguistic, literary, and stylistic features. However, no study has examined precisely the subject of this article.

Research Methodology

This study analyzed selected sections of Marashipour's translation, focusing on multiple elements in light of Skopos theory. First, words were examined as the basis of the sentence, followed by sentences as collections of words. Additional elements—including metaphors, proverbs, symbols, and maxims—were also analyzed. The research employed a descriptive-analytical method and a comparative approach.

Conclusion

The findings indicate that in most cases, the cultural value and significance of the original text and the translation are consistent, with the same value conveyed either directly or through forms such as metaphors and proverbs. For instance, some Arabic sentences examined in the section on proverbs were originally ordinary expressions but were translated as proverbs, thereby enhancing eloquence and enriching the literary quality of the text for Persian readers.

Second, the translator's motivation was primarily personal: he aimed to provide a trustworthy and updated translation while enhancing its quality by incorporating contemporary Persian.

Third, Marashipour employed various strategies, including case grammar, attention to context and word positioning, adherence to the structure of the target language, simultaneous fidelity to the source text, and sensitivity to the literary nature of the work, while considering the needs of diverse Persian-speaking audiences.

Finally, the translator generally observed the norms of the audience. For instance, in translating metaphors, he used culturally familiar equivalents in Persian, enabling readers to grasp the meaning without requiring further explanation.

پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی

دوره ۱۵، شماره ۳۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴، ۶۹-۹۶

rctall.atu.ac.ir

DOI: [10.22054/RCTALL.2025.83793.1772](https://doi.org/10.22054/RCTALL.2025.83793.1772)

ارزیابی ترجمه کلیده و دمنه بر اساس نظریه اسکوپوس (مطالعه موردی: ترجمه مرعشی پور)

دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

رضا بیات

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

عبداله حسینی*

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

حسین ابویسانی

دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

علی پیرانی شال

چکیده

خوانش تأثیر معیارهای نظریه اسکوپوس (skopos) در ترجمه فارسی کلیده و دمنه از موضوعات زبان‌شناسی است و معیارهای آن، تأثیری فراوان در رساندن معنا و حفظ استقلال دو زبان دارد. طبق هدف هانس ورمیر آلمانی، هر مترجمی باید طبق این نظریه، ترجمه کند تا به شایستگی، معنا را رسانده و استقلال و انسجام هر دو زبان نیز حفظ گردد. در این جستار، بر اساس این الگو و با روش توصیفی-تحلیلی، ترجمه فارسی مرعشی پور از کلیده و دمنه ارزیابی شده است. از جمله نتایج این بررسی آن است که انگیزه مترجم برای ترجمه، شخصی بوده و به دنبال ارائه ترجمه‌ای امین و نیز به‌روزرسانی ترجمه و پوشاندن جامعه فارسی امروز بر تن ترجمه است. مترجم از روش‌هایی همچون ترجمه بر اساس دستور زبان حالت، بافت و موقعیت واژگان و عبارات، توجه به ساختار زبان مقصد، پابندی هم‌زمان به متن مبدأ و ساختار معاصر زبان مقصد و نیز ادبیت متن استفاده کرده است. همچنین در بیشتر موارد، ارزش و اهمیت فرهنگی متن اصلی و ترجمه در ارتباط و نزدیک است و همان ارزش و اهمیت، مستقیماً یا در قالب‌هایی همچون، استعاره و ضرب‌المثل، منتقل گردیده است. مترجم، این ترجمه را با توجه به سطح همه مخاطبان و تا حد امکان، نزدیک به سطح آنان انجام داده و هنجارهای آن را رعایت کرده است.

کلیدواژه‌ها: کلیده و دمنه، ابن مقفع، مرعشی پور، اسکوپوس، ارزیابی ترجمه.

*نویسنده مسئول: dr.abd.hoseini@khu.ac.ir

۱. مقدمه

ترجمه فعالیتی هدفمند است که مترجم در آن می‌کوشد، پیام نوشتاری در زبانی را با همان پیام در زبانی دیگر جایگزین کند (بیکر و سالدینا، ۱۳۹۶: ۲۱). در این راستا مترجم به ارتباط بینا فرهنگی زبان مبدأ و مقصد توجه وافر دارد تا بتواند تأثیری که متن روی مخاطب می‌گذارد، به بهترین نحو باشد. این ارتباط بینا فرهنگی می‌تواند الگوها و هنجارهای خاصی را در قالب امور مشترک، یکسان و گاهی متفاوت را ایجاد نماید که در این حالت کارکرد واقعی زبان تعیین می‌شود (احمدی، ۱۳۸۹: ۲۷۳).

محمدرضا مرعشی‌پور، آثار فراوانی را ترجمه کرده که در ادامه معرفی خواهد شد. ترجمه کلیله و دمنه به زبان فارسی اثر مرعشی‌پور موضوع این پژوهش است و نویسندگان این سطور قصد دارند، میزان هدفمندی ترجمه مترجم را با توجه به نظریه اسکوپوس هانس ورمیر^۱ در بوته نقد قرار دهند.

طبعاً مسأله اساسی در این پژوهش آن است که ترجمه مرعشی‌پور از کلیله و دمنه با دانش، انتظارات، ارزش‌ها و هنجارهای کدام خوانندگان و کدام قشر فرهنگی و اجتماعی در ارتباط است و مترجم تا چه حد، بر اساس معیارهای هدفمندی، یک ترجمه هدفمند دارد؟

دلیل اصلی ترجمه مترجم مورد اشاره، ارائه ترجمه‌ای امین، مبنی بر متن ابن مقفع بوده و منبع وی مورد تأیید منفلوطی و دانشگاه‌های مصر است. همچنین ترجمه، هر سی سال یکبار باید به‌روزرسانی شود تا برای مخاطبان هم‌عصر، قابل درک باشد. در ضمن مرعشی‌پور این ترجمه را به‌روزرسانی کرده تا طبق نوشتار روان امروز نوشته شود (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۱۵).

با توجه به اینکه کلیله و دمنه، اثری ارزشمند است، ارزشمندی آن و مضامین تربیتی مندرج در آن نیز باید در قالب ترجمه‌ای در خور به زبان فارسی، منتقل شود؛ از این رو، منتخبی از ترجمه مرعشی‌پور، مورد بررسی قرار گرفته است.

1. Vermeer, H. J.

با توجه به تجربه مرعشی پور در ترجمه چند اثر ادبی به شرح پیش گفته در مقدمه، چنین فرض می شود که نکات مثبت ترجمه وی بیشتر از نکات منفی آن باشد.

علت انتخاب این ترجمه، هم عصر بودن ترجمه مترجم و ادبی و معیار بودن زبان ترجمه وی با معاصران ایران زمین است. همچنین در این پژوهش، نمونه های منتخب با تمرکز بر تعداد نکات فراوان موجود در آن ها بر اساس نظریه اسکوپوس، مورد بررسی قرار می گیرد. ضمناً، نخست، واژگان به عنوان پایه و اساس جمله و سپس، جملات به عنوان مجموعه ای از واژگان، بررسی شده اند. در ادامه نیز سایر موارد از جمله استعاره ها، ضرب المثل ها، نمادها و حکمت ها مورد بررسی قرار گرفته اند.

این پژوهش با روش توصیفی- تحلیلی و با رویکرد تطبیقی و به دنبال پاسخگویی به پرسش های زیر است:

- تا چه اندازه ارزش و اهمیت فرهنگی عبارات فارسی ترجمه شده از متن عربی کتاب *کلیله و دمنه* با ارزش و اهمیت متن عربی آن نزدیک است؟
- چه انگیزه سازمانی یا فردی باعث اقدام مترجم برای ترجمه این اثر شده است؟
- استراتژی های مترجم یادشده برای انتقال فرهنگ عربی *کلیله و دمنه* به فرهنگ فارسی معاصر از طریق ترجمه متن چه بوده است؟
- متن مقصد ترجمه شده به فارسی تا چه اندازه در سطح مخاطبان موردنظر مرعشی پور و ارزش ها، دانش و هنجار خوانندگان آن است؟

۲. پیشینه پژوهش

برخی پژوهش های مرتبط با *کلیله و دمنه* عبارتند از: حیدری (۱۳۸۶) در مقاله «بررسی اختلاف های *کلیله و دمنه* نصر الله منشی با ترجمه عربی ابن مقفع و داستان های بیدپای و پنجاکیه» به طور خلاصه به برخی از کاستی ها، نارسایی ها و لغزش های ترجمه نصر الله منشی پرداخته است. او تغییراتی را که منشی در ترجمه خود ایجاد کرده است به سه بخش اضافات، حذفیات و اختلافات تقسیم کرده و بیشتر پرداختن به بخش سوم، مدنظر او بوده است.

ضیایی (۱۳۸۷) در پایان‌نامه خود با عنوان «مقایسه دو اثر ادبی کلیله و دمنه نصرالله منشی و داستان‌های بیدپای محمد بخاری» دو اثر ادبی کلیله و دمنه نصرالله منشی و داستان‌های بیدپای محمد بخاری را از نظر سبک‌شناختی با هم مقایسه کرده است. پس از بیان نثر فارسی و انواع آن به بررسی سطح فکری، زبانی، ادبی و ویژگی‌های سبکی این دو اثر پرداخته است.

جست‌وجوها نشان می‌دهد که هیچ‌گونه پژوهشی دقیقاً با موضوع این مقاله، صورت نگرفته است.

۳. چارچوب نظری

۳-۱. هانس ورمیر و نظریه ترجمه وی

«اسکوپوس»^۱ واژه‌ای یونانی به معنای هدف است و نخستین بار «هانس ژوزف ورمیر» در دهه ۱۹۷۰م از آن سخن به میان آورد. وی بر این باور است که معیار موفقیت هر کنش در ترجمه، همان دستیابی به هدف منظور است (عنانی، ۲۰۰۵: ۳۰۴). در نظریه هدفمندی، هدف یا از طریق کارفرما تعیین می‌شود و به مترجم ابلاغ می‌گردد یا مترجم خود آن را تعیین می‌کند؛ در روش اول، کارفرما در قالب سفارش، هدف ترجمه را برای مترجم تعیین می‌کند و از او می‌خواهد ترجمه را بر اساس آن هدف خاص انجام دهد. در این شرایط، مترجم تنها نقش میانجی میان دو متن مبدأ و مقصد را ایفا می‌کند و اختیار چندانی جز انتخاب راهبردهای ترجمه مناسب با هدف ندارد، اما در روش دوم، مترجم خود کارفرمای خویش است و در هدف‌گذاری و انتخاب راهبردهای ترجمه آزادی عمل کامل دارد. از آنجایی که در نظریه هدفمندی، مترجم به‌مثابه فردی صاحب‌نظر در حوزه تخصصی خود به شمار می‌آید، مسئولیت همه امور ترجمه بر عهده اوست (Vermeer, 1989: 132). کار مرعشی‌پور در این ترجمه از نوع دوم است؛ از این رو، استراتژی‌های ترجمه را نیز خود او تعیین کرده است.

ورمیر پنج اصل مهم را برای این نظریه مطرح می‌کند که به شرح زیر، مطرح می‌شود:

1. Skopos

- هدفمندی ترجمه: مترجم، بنا بر هدفی مشخص باید به ترجمه اقدام کرده باشد یا نوع ترجمه، مشخص باشد.
- ارائه اطلاعات در متن ترجمه شده با توجه به «عرضه‌ای از اطلاعات» در فرهنگ و زبان مبدأ صورت می‌پذیرد. در واقع نوعی تبادل فرهنگ و اطلاعات میان دو زبان صورت می‌گیرد و شرط در اینجا آن است که برای مخاطب زبان مقصد، ملموس باشد.
- متن مقصد، اطلاعات‌دهی را به شکل کاملاً برگشت‌پذیری آغاز نمی‌کند. چنانچه واژه، عبارت یا جمله‌ای ترجمه شود، اگر مجدداً از زبان مقصد به زبان مبدأ ترجمه گردد، ممکن است نتیجه آن، چیزی که نخست در زبان مبدأ بوده، نباشد.
- انسجام درونی متن مقصد: متن مقصد با توجه به قالب زبان مقصد از نوعی نظم و انسجام درونی، برخوردار باشد و با توجه به آن به عنوان یک متن منظم و مستقل، شناخته شود.
- هماهنگی متن مقصد با متن مبدأ: متن مقصد از نظر لفظ و معنا با متن مبدأ، هماهنگ باشد؛ به این صورت که ساختار، واژگان، ترکیب و به ویژه معنای جمله تا حد امکان، بیشترین مطابقت را با متن مقصد داشته باشد. مترجم باید ضمن توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی، سطح سواد و انتظارات مخاطب مقصد را لحاظ کند.

چونکه با کودک سروکارم فتاد هم زبان کودکان باید گشاد
(مثنوی، دفتر چهارم: ۱۹۳)

۲-۳. محمدرضا مرعشی‌پور و ترجمه وی

محمدرضا مرعشی‌پور، متولد ۱۳۲۵ خورشیدی در شوشتر است. وی آثار مهمی از نجیب محفوظ را به فارسی برگرداند. «کوچه مدق»، «راه» و «خواب» [مجموعه داستان] از جمله ترجمه‌های وی از آثار محفوظ است. وی اثر معروف زکریا تامر «تندر» و نیز آثار دیگری از نویسندگان بزرگ جهان عرب نظیر جرجی زیدان، احسان عبدالقدوس و احمد رجب را به فارسی ترجمه کرده است (سایت مجله فرهنگی و هنری بخارا، ۱۳۹۷).

۴. بررسی منتخبی از ترجمه فارسی کتاب کلیله و دمنه

یکی از معیارهای نقد ترجمه، بررسی واژگان به کار رفته در ترجمه است. در این مقاله، نخست، به بررسی واژگان می‌پردازیم.

۴-۱. تحلیل واژگان

جدول ۱. واژه النَّجَّار در فرهنگ لاروس، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

واژه	معنای واژه در فرهنگ لاروس	ترجمه مرعشی‌پور	میزان مطابقت با نظریه
النَّجَّار (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۰۰)	نجار/ درودگر (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۲: ۲۰۲۵)	درودگر (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۹۰)	+

پیش از آغاز تحلیل واژگان، ذکر این نکته، ضروری است که معنای فارسی ذکر شده توسط پژوهشگر در جدول (۱)، برگرفته از فرهنگ لاروس است که جزئیات آن در جدول (۱) و جدول‌های بعدی، بیان شده است. در ادامه باید گفت، واژه «النَّجَّار»، در جمله «ثُمَّ إِنَّ النَّجَّارَ وَأَفَاهُ فَأَصَابَهُ عَلَى تِلْكَ الْحَالَةِ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ يَضْرِبُهُ» (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۰۰) به کار رفته و مترجم، جمله فوق را به «و درودگر سررسید و او را به باد کتک گرفت» (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۹۰) ترجمه کرده است.

مترجم در رابطه با واژه فوق، هم امانت را رعایت کرده و هم ادبی بودن واژه مبدأ را به متن مقصد منتقل کرده و هم جامه زیبای فارسی امروز را بر تن ترجمه واژه فوق، پوشانده است. علاوه بر این، با توجه به اینکه مخاطبان آثاری مانند کلیله و دمنه - به طور عام - همه اقشار مردم و به طور خاص، ایرانیان هستند، مترجم نیز به ملموس بودن واژه برای آنان توجه کرده است؛ پس، ترجمه وی، با اصل نخست، مطابقت دارد. طبق اصل نخست، مترجم، بنا بر هدفی مشخص، باید به ترجمه اقدام کرده باشد یا نوع ترجمه، مشخص باشد. «النَّجَّار» به معنای «نجار/ درودگر» است و با توجه به ادبی بودن متن عربی، مترجم، ادبیت را به زبان مقصد منتقل کرده و به جای ذکر واژه «نجار» از «درودگر» استفاده کرده است (مطابقت با اصل دوم و پنجم). اصل دوم به این صورت است که در واقع نوعی تبادل

فرهنگ و اطلاعات میان دو زبان صورت می‌گیرد و شرط در اینجا آن است که برای مخاطب زبان مقصد، ملموس باشد. طبق اصل پنجم نیز متن مقصد از نظر لفظ و معنا با متن مبدأ، هماهنگ باشد؛ به این صورت که ساختار، واژگان، ترکیب و به ویژه معنای جمله تا حد امکان، بیشترین مطابقت را با متن مقصد داشته باشد.

«النجار» به «دروگر» ترجمه شده و اگر آن را دوباره به عربی برگردانیم، «النجار» خواهد شد؛ پس، برگشت‌پذیر است (مطابقت با اصل سوم). بنا بر اصل سوم، چنانچه واژه، عبارت یا جمله‌ای ترجمه شود، اگر مجدداً از زبان مقصد به زبان مبدأ ترجمه گردد، ممکن است نتیجه آن، چیزی که نخست در زبان مبدأ بوده، نباشد.

با توجه به اینکه ما اکنون واژه را بررسی می‌کنیم، امکان بررسی انسجام واژه، به تنهایی و خارج از بافتار، وجود ندارد (مربوط به اصل چهارم). اصل چهارم می‌گوید که متن مقصد، با توجه به قالب زبان مقصد، از نوعی نظم و انسجام درونی، برخوردار باشد و با توجه به آن، به عنوان یک متن منظم و مستقل، شناخته شود. ضمناً، به دلیل یکسان بودن اصل چهارم درباره سایر واژگان مندرج در بخش تحلیل واژگان، این اصل در تحلیل واژگان بعدی، ذکر نخواهد شد. همچنین، معنای مندرج در ترجمه و واژه اصلی فوق، هماهنگ به نظر می‌رسد (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

جدول ۲. واژه وعید در فرهنگ لاروس، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

واژه	معنای واژه در فرهنگ لاروس	ترجمه مرعشی پور	میزان مطابقت با نظریه
وعید (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۳۵)	بیم‌دادن / تهدید کردن (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۲: ۲۱۹۱)	شاخشانه کشیدن (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۱۳۱)	+

واژه «وعید» در جمله «أَمَّا تَذَكُّرُ وَعِيدِهِ وَتَهْدُدُهُ إِيَّاكَ؟» (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۳۵) به کار رفته و این جمله، از سوی مترجم به «شاخشانه کشیدن‌های اش را به یاد نمی‌آوری؟» (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۱۳۱) برگردانده شده است. درباره این اصطلاح فارسی باید گفت که طبق لغتنامه دهخدا [خ ن / ن ک / ک د] (مص مرکب)، هم «شاخ و شانه کشیدن» و هم «شاخشانه کشیدن» استفاده می‌شود. مترجم، در جدول (۲)، اهداف خویش را محقق کرده

است؛ یعنی مترجم هم امانت را رعایت کرده و هم جامهٔ زیبایی فارسی را نیز بر تن ترجمه پوشانده و هم قابلیت فهم آن واژه توسط همهٔ اقشار جامعه ایرانی امروز را نیز لحاظ کرده است (مطابقت با اصل نخست).

«وعید» به معنای «بیم دادن/ تهدید کردن» است و مترجم تلاش کرده تا علاوه بر رعایت ادبی بودن متن، جامهٔ زیبایی فارسی را بر جامهٔ ترجمه خود بیوشاند؛ بنابراین، از یک معادل فارسی و ادبی معادل، یعنی «شاخشانه کشیدن» استفاده کرده و معنای مندرج در واژهٔ مبدأ فوق را بیان کرده است (مطابقت با اصل اول، دوم و پنجم). همچنین «وعید» به «شاخشانه کشیدن» ترجمه گردیده و اگر آن را دوباره به عربی برگردانیم، حاصل این کار، «وعید» است؛ پس، برگشت‌پذیر است (مطابقت با اصل سوم). معنای مندرج در ترجمه و واژهٔ اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

جدول ۳. واژه تحریش در فرهنگ لاروس، ترجمهٔ مرعشی و میزان تطابق با نظریه

واژه	معنای واژه در فرهنگ لاروس	ترجمهٔ مرعشی‌پور	میزان تطابق با نظریه
التَّحْرِيشُ (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۳۷)	برهم انگيخت (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۱: ۸۱۹)	شوراندن (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۱۳۴)	+

ابن مقفع، واژه «التَّحْرِيشُ» را در جملهٔ «ثُمَّ إِنَّ دِمْنَةَ لَمَّا فَرَّغَ مِنْ تَحْرِيشِ الْأَسَدِ عَلَى الثَّوْرِ، وَالثَّوْرُ عَلَى الْأَسَدِ، تَوَجَّهَ إِلَى كَلِيلَةَ» (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۳۷) مورد استفاده قرار داده است و مترجم نیز آن جمله را به «و خیال دمنه که از برانگیختن شیر و شوراندن گاو آسوده شد، پیش کلیلَه رفت» (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۱۳۴) ترجمه کرده است. مترجم، در جدول (۳)، اهداف پیش گفتهٔ مدنظر خود را محقق کرده و سطح همهٔ مخاطبان فارسی‌زبان را نیز در نظر گرفته تا ترجمه برای آنان قابل فهم باشد (مطابقت با اصل نخست).

«التَّحْرِيشُ» به معنای «برهم انگيختن» است و با توجه به اینکه مترجم کوشیده تا جامهٔ زیبایی فارسی را بر جامهٔ ترجمه بیوشاند و علاوه بر این، از تکرار یک واژهٔ فارسی، جلوگیری کند از دو واژهٔ فارسی مناسب معادل برای واژهٔ عربی، یعنی «برانگیختن» و «شوراندن» استفاده کرده و با توجه به اینکه در متن اصلی، بر اساس قرائن معنایی، یک

فعل، ذکر شده است در ترجمه با توجه به ساختار زبان فارسی و به منظور تکمیل معنا از دو فعل هم معنی استفاده شده است؛ بدین ترتیب، مترجم، معنای مندرج در واژه مبدأ را در قالب واژه مقصد، بیان کرده است (مطابقت با اصل اول، دوم و پنجم).

مترجم، «التحریش» را به «شوراندن» و «برانگیختن» ترجمه کرده و اگر -با توجه به بافت جمله- آن را دوباره به عربی برگردانیم، حاصل کار، «التحریش» خواهد بود؛ پس، برگشت پذیر است (مطابقت با اصل سوم). معنای مندرج در ترجمه و واژه اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

جدول ۴: واژه خلاص در فرهنگ لاروس، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

واژه	معنای واژه در فرهنگ لاروس	ترجمه مرعشی پور	میزان مطابقت با نظریه
خلاص (ابن مقفع، بی تا: ۱۵۲)	نجات / رهایی (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۱: ۹۲۸)	جان به در بردن (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۱۵۲)	+

در متن اصلی، واژه «خلاص» در جمله «لَمْ يَنْطَلِقْ بِهَذَا لِحُبِّهِ الْمَلِكَ وَلَكِنْ لِّخَلَاصِ نَفْسِهِ وَالتَّمَّاسِ الْعُذْرِ لَهَا» (ابن مقفع، بی تا: ۱۵۲) آمده و آن جمله از سوی مترجم به «این گونه سخن گفتن نه از سر دوست داشتن پادشاه بل که بهانه ای است برای جان به در بردن» (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۱۵۲) برگردانده شده است. مترجم، در جدول (۴)، هم اهداف خودش به شرح پیش گفته را محقق کرده و هم ملموس بودن ترجمه واژه برای مخاطبان فارسی زبان را در نظر گرفته است (مطابقت با اصل نخست).

«خلاص» به معنای «نجات / رهایی» است و مترجم با توجه به ادبی بودن متن عربی، این واژه را به «جان به در بردن» ترجمه کرده است. همچنین، از یک واژه فارسی مناسب معادل برای واژه عربی استفاده کرده و معنای موردنظر را نیز بیان کرده است (مطابقت با اصل اول، دوم و پنجم).

«خلاص» به «جان به در بردن» ترجمه گردیده و اگر آن را دوباره به عربی برگردانیم، «نِجَاة» و «خلاص» می شود، اما با توجه به ساختار ادبی متن، «خلاص» می شود؛ پس هم

برگشت پذیر است و هم برگشت پذیر نیست (مطابقت با اصل سوم). معنای ترجمه و واژه اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

۲-۴. تحلیل جملات

ابن مقفع (بی تا): ۹۶: كَانَ بِأَرْضِ دَسْتَاوَنْدَ رَجُلٌ شَيْخٌ لَهُ ثَلَاثَةُ بَنِينَ، فَلَمَّا بَلَغُوا أَشْدَهُمْ، أَسْرَفُوا فِي مَالِ آبِيهِمْ.

ترجمه مرعشی پور (۱۴۰۱: ۸۷): در سرزمین دستاوند پیرمردی زندگی می کرد و سه پسر داشت، که چون برآمدند چنگ بر مال پدر انداختند.

مترجم، جز در رابطه با جمله آخر، اهداف خود را محقق کرده است؛ یعنی در بیشتر موارد، هم امانت رعایت شده و ادبی بودن متن رعایت شده و هم جامه زیبای فارسی بر تن ترجمه، پوشانده شده است. همچنین، سطح مخاطبان یعنی عموم ایرانیان در نظر گرفته شده تا ترجمه برای آنان قابل درک باشد (مطابقت نسبی با اصل نخست). علاوه بر این، جز در رابطه با جمله آخر، موارد مندرج در زبان مبدأ از جمله اطلاعات آن زبان به زبان مقصد منتقل گردیده است؛ به این صورت که در جمله «کان بأرض دستاوند رجل شیخ له ثلاثة بنین» شهری به نام «دستاوند» ذکر شده که جزو اطلاعات زبان مبدأ است. همچنین در بیشتر بخش های ترجمه ها، اطلاعات مندرج در جمله مبدأ، منتقل شده است؛ از این رو در بیشتر موارد، جز جمله آخر، مطابق اصل دوم است.

جمله «کان بأرض دستاوند رجل شیخ له ثلاثة بنین» به «در سرزمین دستاوند پیرمردی زندگی می کرد و سه پسر داشت» و فعل «کان» به معنای «بود»، پ با توجه به ساختار زبان مقصد، به «زندگی می کرد» ترجمه شده اند. اگر فعل «زندگی می کرد» را دوباره به عربی برگردانیم، نتیجه، «کان یسکن» خواهد شد. ضمناً عبارت «له ثلاثة بنین» به عنوان جمله وصفیه به «و سه پسر داشت» ترجمه گردیده است و حرف «واو» به همین دلیل بر سر ترجمه جمله وصفیه ذکر گردیده است. اگر جمله «و سه پسر داشت» را دوباره به عربی برگردانیم، به «وکان له ثلاثة بنین» ترجمه می شود. همچنین، «فلما بلغوا أشدهم» به «که چون برآمدند»

و حرف «ف» به معنای «پس» به «که» و همچنین «لما بلغوا أشدهم» به «چون برآمدند» ترجمه شده‌اند. در این ترکیب، جمله عربی به معنای «هنگامی که به سن بلوغ رسیدند و بزرگ شدند» است و به دلیل ادبی بودن متن مبدأ، این عبارت به «که چون برآمدند» برگردانده شده است. همچنین معنای لفظی «أَسْرَفُوا فِي مَالِ آبِيهِمْ» به این صورت است: «در اموال پدرشان اسراف کردند»، اما مترجم، آن را به «چنگ بر مال پدر انداختند» ترجمه کرده است؛ در حالی که منظور درست، این است که «در به کار بستن اموال پدرشان، زیاده‌روی کردند». بنابراین، در این بخش، امانت رعایت نشده است.

در ترجمه «فَلَمَّا بَلَغُوا أَشْدَّهُمْ» که مترجم، آن را به «که چون برآمدند» برگردانده است، اگر حرف «که» را به عربی ترجمه کنیم، حاصل ترجمه، «أَنَّ»، «الَّذِي»، «كِي»، «لَكِي» و «حتی» می‌شود و برگشت‌پذیر نیست. ضمناً اگر در صورت ترجمه مجدد «برآمدند» به عربی، «رَفَعُوا» و «طَلَعُوا» می‌شود و اگر بافت و موقعیت جمله را در نظر بگیریم، ترجمه آن برگشت‌پذیر است (مطابقت با اصل سوم). علاوه بر این، ترجمه‌های جمله‌های فوق، جز جمله آخر، از انسجام برخوردارند (مطابقت نسبی با اصل چهارم). اصل چهارم می‌گوید که متن مقصد با توجه به قالب زبان مقصد از نوعی نظم و انسجام درونی، برخوردار باشد و با توجه به آن به عنوان یک متن منظم و مستقل، شناخته شود. همچنین معنای مندرج در متن مبدأ و مقصد، جز در جمله آخر، هماهنگ است (مطابقت نسبی با اصل پنجم).

ابن مقفع (بی‌تا): ۲۵۷: قَالَ الْمَلِكُ: إِنِّي لَمْ أَشْتَفِ مِنَ النَّظَرِ إِلَى إِيرَاخْتَ بَعْدُ.

ترجمه مرعشی‌پور (۱۴۰۱: ۲۷۸): ---

جمله فوق از سوی مرعشی‌پور ترجمه نشده است؛ پ س هیچیک از اهداف مدنظر مترجم، محقق نشده و قابلیت ملموس بودن ترجمه برای مخاطبان نیز در نظر گرفته نشده است (مغایرت با اصل نخست). همچنین هیچ یک از اجزای جمله مبدأ در جمله مقصد ترجمه نشده است (عدم مطابقت با اصل دوم و پنجم). امکان تعیین برگشت‌پذیری یا برگشت‌ناپذیری ترجمه وجود ندارد (عدم مطابقت با اصل سوم). امکان تعیین میزان انسجام

جمله مقصد و در پی آن، مطابقت با اصل چهارم، امکان‌پذیر نیست. همچنین امکان تعیین هماهنگی جمله مبدأ و ترجمه آن و بررسی آن بر اساس اصل پنجم وجود ندارد.

ابن مقفع (بی تا): ۲۷۶: وَقَدْ جَمَعْتُ لَكَ فِي هَذَا الْكِتَابِ شَمْلَ بَيَانِ الْأُمُورِ، وَشَرَحْتُ لَكَ جَوَابَ مَا سَأَلْتَنِي عَنْهُ.

ترجمه مرعشی‌پور (۱۴۰۱: ۳۰۷): و در این کتاب برای ات از هر دری سخن رانده‌ام و به پرسش‌هایت پاسخ داده‌ام.

مترجم در جمله فوق، بیشتر اهداف خود به شرح مندرج در آغاز این پژوهش را محقق کرده است؛ یعنی ضمن رعایت ادبیت متن، جامه فارسی امروز را بر ترجمه پوشانده است، اما در برخی موارد، امانت را رعایت نکرده است؛ پس، این موضوع، با اصل نخست، مطابقت نسبی دارد. ضمناً، قابلیت درک ترجمه توسط مخاطبان ایرانی نیز در نظر گرفته شده است (مطابقت با اصل اول از نظر قابلیت درک ترجمه توسط مخاطبان). همچنین، حرف عطف «و» در آغاز جمله عربی آمده و بنا بر بافت و موقعیت جمله به همان شکل نیز در ترجمه فارسی ذکر گردیده است. علاوه بر این، عبارت «وقد جمعت لك في هذا الكتاب شمل بيان الأمور» به این معناست که «و در این کتاب، بیان شامل امور را برای تو جمع کرده‌ام»، اما به شکلی ادبی و مطابق با زبان مقصد به «و در این کتاب برای ات از هر دری سخن رانده‌ام» ترجمه گردیده است؛ پس، معنای این بخش از جمله به جمله مقصد منتقل شده است. سپس حرف «و» به همان شکل به «و» برگردانده شده است. ضمناً فعل «شرحت» به معنای «شرح داده‌ام» ترجمه نگردیده و فقط به «پاسخ داده‌ام» ترجمه شده و بهتر بود به طریقی، معنای «شرح»، بیان می‌شد. این بخش از اطلاعات جمله مبدأ به جمله مقصد، انتقال نیافته است؛ در نتیجه، اطلاعات جمله مبدأ فوق - به طور کامل - منتقل نشده است (عدم مطابقت با اصل دوم و پنجم).

جمله «وقد جمعت لك في هذا الكتاب شمل بيان الأمور، وشرحت لك جواب ما سألتني عنه» به «و در این کتاب برای ات از هر دری سخن رانده‌ام و به پرسش‌هایت پاسخ داده‌ام»

برگردانده شده و اگر آن را مجدد به عربی ترجمه کنیم، اینگونه می‌شود: «وفی هذا الكتاب قد تحدثت عن کل باب لک وأجبت سؤالاتک»؛ پس، برگشت پذیر نیست (مطابقت با اصل سوم). با نگاه به ترجمه جمله فوق درمی‌یابیم که با وجود کاستی‌های یاد شده در ترجمه از انسجام برخوردار است (مطابقت با اصل چهارم). بخشی از معنای مندرج در ترجمه و متن جمله اصلی، هماهنگ نیست (عدم مطابقت با اصل دوم و پنجم).

۳-۴. تحلیل ضرب المثل‌ها

جدول ۵. ضرب المثل لم یغنِ ذلک عنه شیئاً، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

ضرب المثل	ترجمه مرعشی پور	میزان مطابقت با نظریه
لم یغنِ ذلک عنه شیئاً (ابن مقفع، بی تا: ۹۸)	آب در هاون کوبیدن است (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۸۸)	+

مترجم، در جدول (۵)، اهداف مدنظر خود را محقق کرده و برای قابل فهم بودن معنا توسط فارسی زبانان، معنا را در قالب یک مثل آورده است تا عموم مخاطبان ایرانی، معنا را درک کنند (مطابقت با اصل نخست). معنای جمله مبدأ در جمله مقصد ترجمه گردیده است؛ به این صورت که منظور جمله عربی، بی فایده بودن موضوع است و مترجم با استفاده از استعاره تمثیلیه، آن را به شکل ضرب المثل معادل، بیان و اطلاعات مندرج در جمله مبدأ را منتقل کرده است (مطابقت با اصل دوم و پنجم). مترجم، جمله «لم یغنِ ذلک عنه شیئاً» را به شکل «آب در هاون کوبیدن است» برگردانده و اگر آن را مجدد به عربی ترجمه کنیم، چون ضرب المثل است، باید یک ضرب المثل معادل برای آن در نظر گرفته شود؛ پس، برگشت پذیر است (مطابقت با اصل سوم). ترجمه جمله فوق از انسجام برخوردار است و در آن، بی‌نظمی نمی‌بینیم (مطابقت با اصل چهارم). معنای مندرج در ترجمه و متن جمله اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

جدول ۶. ضرب‌المثل *فَيَكُونُ عُدَّتُهُ عِنْدَ الْحَاجَةِ إِلَيْهِ*، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

ضرب‌المثل	ترجمه مرعشی‌پور	میزان مطابقت با نظریه
حَتَّى الْعُودِ الْمَلْقَى فِي الْأَرْضِ رُبَّمَا نَفَعَهُ فَيَأْخُذُهُ الرَّجُلُ فَيَحْكُ بِهِ أُذُنَهُ فَيَكُونُ عُدَّتُهُ عِنْدَ الْحَاجَةِ إِلَيْهِ (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۰۴)	حتا خرده‌چوبی که بر زمین افتاده است برش می‌گیرند تا به آن گوشی بخاراند. که گفته‌اند: هر چیز که خوار آید، یک روز به کار آید (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۹۴)	+

در جدول (۶)، اهداف پیش گفته‌ی مدنظر مترجم، محقق و با ذکر معنا در قالب یک ضرب‌المثل به قابلیت فهم این معنا توسط مخاطبان ایرانی، توجه شده است. همچنین معنای جمله‌ی مبدأ در جمله‌ی مقصد ترجمه شده است؛ به این صورت که طبق معنای جمله‌ی عربی، نباید چیزی را خوار شمرد؛ زیرا ممکن است در تنگنایی از زندگی، چاره‌ساز شود. مترجم، پس از ذکر ترجمه‌ی قسمت عربی زیرخط‌دار، معنای جمله‌ی آخر متن عربی فوق را که به صورت زیر خط‌دار مشخص شده در قالب ضرب‌المثلی معادل، بیان کرده و اطلاعات مندرج در جمله‌ی مبدأ را منتقل کرده است (مطابقت با اصل دوم و پنجم). جمله‌ی «حتى العود الملقي في الأرض ربما نفعه فيأخذه الرجل فيحك به أذنه فيكون عُدَّتُهُ عند الحاجة إليه» به «هر چیز که خوار آید، یک روز به کار آید» ترجمه شده و اگر آن را مجدد به عربی برگردانیم، همان جمله‌ی مبدأ می‌شود؛ چون، امکان ترجمه‌ی لفظی ضرب‌المثل وجود ندارد و در ترجمه باید این موضوع و بافت زبان مبدأ اولیه را در نظر گرفت؛ پس، برگشت‌پذیر است (مطابقت با اصل سوم). ترجمه‌ی جمله‌ی فوق از انسجام برخوردار است (مطابقت با اصل چهارم). معنای مندرج در ترجمه و متن جمله‌ی اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

جدول ۷. ضرب‌المثل *فَلَمَّا رَأَاهُ أَجُوفَ لَاشِيٍّ*، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

ضرب‌المثل	ترجمه مرعشی‌پور	میزان مطابقت با نظریه
فَلَمَّا رَأَاهُ أَجُوفَ لَاشِيٍّ (ابن مقفع، بی‌تا: ۱۰۷)	اما لقمه‌ای دندانگیر به کام‌اش نرسید (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۹۶)	+

مترجم در جدول (۷)، اهداف پیش گفته خویش را محقق کرده و معنا را در قالب یک ضرب‌المثل آورده و از این طریق، ملموس بودن ترجمه برای مخاطبان را در نظر گرفته است (مطابقت با اصل نخست). معنای جمله مبدأ در جمله مقصد برگردانده شده است؛ به این صورت ک، طبق جمله عربی، نویسنده در موضوع جمله عربی فوق، فایده‌ای نیافته و از نظر وی، پوچ است. مترجم نیز این معنا را در قالب ضرب‌المثلی معادل، بیان و اطلاعات مندرج در جمله مبدأ فوق را منتقل کرده است (مطابقت با اصل دوم و پنجم). جمله «فلما رآه أجوف لاشيء» به «اما لقمه‌ای دندانگیر به کام‌اش نرسید» ترجمه شده و اگر آن را مجدد به عربی ترجمه کنیم، همان جمله مبدأ می‌شود؛ چون، امکان ترجمه لفظی ضرب‌المثل وجود ندارد و در ترجمه باید این موضوع و بافت زبان مبدأ اولیه را در نظر گرفت؛ پس، برگشت‌پذیر است (مطابقت با اصل سوم). ترجمه جمله فوق از انسجام برخوردار است و در آن، بی‌نظمی نیست (مطابقت با اصل چهارم). معنای مندرج در ترجمه و متن جمله اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

۴-۴. تحلیل استعاره‌ها

یکی از معیارهای نقد ترجمه، بررسی ترجمه استعاره‌هاست. در ادامه به بررسی استعاره‌های موجود در ترجمه می‌پردازیم.

جدول ۸. استعاره مُقِيمًا مَكَانَهُ ، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

واژه	ترجمه مرعشی‌پور	میزان مطابقت با نظریه
مَا شَأْنُ الْأَسَدِ مُقِيمًا مَكَانَهُ؟ (ابن مقفع، بی‌تا: ۹۹)	میخ پا در زمین کوبیده (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۸۹)	+

مترجم، در جدول (۸)، اهداف خودش را محقق کرده است (مطابقت با اصل نخست). همچنین ترجمه ارائه شده از سوی مترجم با عنایت به قابلیت فهم آن از سوی مخاطبان ایرانی، انجام شده است. علاوه بر این، هر دو جمله، سوم شخص مفرد هستند. در جمله عربی، اسم مشتق فاعل «مقیماً» دلالت بر اقامت بی‌حرکت دارد. مترجم هم آن را «به میخ پا در زمین کوبیده است» ترجمه کرده تا «اقامت بی‌حرکت» را بازگو کند. «ماندن در جا»،

با استفاده از استعاره مصرحه، به «میخ پا در زمین کوبیدن» تشبیه شده و وجه شبه، «بی حرکت بودن» است. بدین ترتیب، مترجم، همه معانی مندرج در جمله مبدأ را منتقل کرده است (مطابقت با اصل دوم و پنجم). «ما شأن الأسد مقيماً مكانه؟» به «میخ پا در زمین کوبیده» ترجمه گردیده و اگر آن را مجدد به عربی برگردانیم، اینگونه می‌شود: «قد طرق مسمار القدم فی الأرض»؛ پس، برگشت‌پذیر نیست. همچنین با توجه به بافت و موقعیت جمله، حاصل ترجمه مجدد، همان جمله عربی مبدأ می‌شود و برگشت‌پذیر است (مطابقت با اصل سوم). ترجمه جمله فوق از انسجام برخوردار است و در آن، بی‌نظمی نمی‌بینیم (مطابقت با اصل چهارم). معنای مندرج در ترجمه و متن جمله اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

جدول ۹. استعاره طَابَ عَيْشُهُ، ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

واژه	ترجمه مرعشی‌پور	میزان مطابقت با نظریه
طَابَ عَيْشُهُ (ابن مقفع، بی‌تا: ۲۰۳)	آبی زیر پوست‌اش دوید (مرعشی‌پور، ۱۴۰۱: ۲۱۵)	+

مترجم در جدول (۹)، اهداف خود را محقق کرده است. با نگاه به ترجمه اخیر به قابلیت فهم آن توسط عموم مخاطبان ایرانی، پی می‌بریم (مطابقت با اصل نخست). همچنین هر دو جمله، سوم شخص مفرد هستند. در جمله‌های فوق، با توجه به استعاره مکنیه، «نیکو شدن زندگی» به «دویدن آب در زیر پوست» تشبیه شده و وجه شبه آن «تروتازه شدن و بهبود یافتن» است؛ پس، مترجم، همه معانی مندرج در جمله مبدأ را منتقل کرده است (مطابقت با اصل دوم و پنجم). جمله «طاب عیشه» به «آبی زیر پوست‌اش دوید» برگردانده شده و در صورت ترجمه مجدد به عربی، اینگونه می‌شود: «ركض ماء تحت جلده»؛ پس، برگشت‌پذیر نیست. همچنین در صورت در نظر گرفتن بافت و موقعیت جمله، حاصل ترجمه مجدد، همان جمله عربی مبدأ خواهد شد و برگشت‌پذیر است (مطابقت با اصل سوم). ترجمه جمله فوق از انسجام برخوردار است و در آن، بی‌نظمی نمی‌بینیم (مطابقت

با اصل چهارم). معنای مندرج در ترجمه و متن جمله اصلی فوق، هماهنگ هستند (مطابقت با اصل دوم و پنجم).

۴-۵. تحلیل نمادها

از جمله معیارهای نقد ترجمه، بررسی نمادهاست. در این بخش به بررسی ترجمه نمادها می‌پردازیم.

جدول ۱۰. نمادها در کلیله و دمنه و ترجمه مرعشی و میزان تطابق با نظریه

واژه	معنای واژه در فرهنگ لاروس	نماد	ترجمه مرعشی پور	میزان مطابقت با نظریه
التَّعَلُّبُ (ابن مقفع، بی تا: ۱۰۷)	روباه (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۱: ۶۸)	حیله‌گری	روباه (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۹۶)	+
الْأَسَدُ (ابن مقفع، بی تا: ۱۰۷)	شیر (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۰)	قدرت و ریاست	شیر (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۹۶)	+
الْتَّوَرُ (ابن مقفع، بی تا: ۱۰۹)	گاو / گاو نر (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۱: ۷۲)	نادانی	گاو (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۹۷)	+
إِبْنُ أَوَى (ابن مقفع، بی تا: ۱۱۷)	شغال (طیبیان، ۱۳۸۲، ج ۱: ۱۰)	فریب	شغال (مرعشی پور، ۱۴۰۱: ۱۰۹)	+

با توجه به جدول (۱۰) موارد زیر قابل توجه است:

- ۱- در اینجا می‌توان گفت ترجمه مترجم، هدفمند است و سطح مخاطب، یعنی به همه اقشار مردم و نیز بافت زبان مبدأ و مقصد توجه شده است؛ از این رو، هدف ترجمه مترجم، طبق موارد فوق، مشخص می‌شود.
- ۲- معنای نمادهای مندرج در جدول (۱)، در متن مبدأ و مقصد، یکسان و مطابق با هم است.
- ۳- واژه مقصد، قابلیت برگشت پذیری به زبان مبدأ را دارد.

- ۴- همانگونه که پیشتر در بخش تحلیل واژگان ذکر شد، با توجه به اینکه ما اکنون واژه را بررسی می‌کنیم، امکان بررسی انسجام واژه به تنهایی و خارج از بافتار، وجود ندارد (مربوط به اصل چهارم).
- ۵- معنای مقصد با واژگان مبدأ هماهنگ است.

۴-۶. تحلیل حکمت‌ها

ترجمه حکمت‌ها یکی از معیارهای نقد ترجمه است که در ادامه به بررسی آن می‌پردازیم.

ابن مقفع (بی‌تا): ۱۰۳: وَقَدْ قَالَتِ الْعُلَمَاءُ: إِنَّ ثَلَاثَةَ لَا يَجْتَرِئُ عَلَيْهِنَّ إِلَّا أَهْوَجُ وَلَا يَسْلَمُ مِنْهُنَّ إِلَّا قَلِيلٌ، وَهِيَ: صُحْبَةُ السُّلْطَانِ وَائْتِمَانُ النِّسَاءِ عَلَى الْأَسْرَارِ وَشَرْبُ السُّمِّ لِلتَّجَرِبَةِ.

ترجمه مرعشی‌پور (۱۴۰۱: ۹۳): و خردمندان گفته‌اند: «سه کار را جز نادان کسی نکند: همنشینی با پادشاه و رازگشادن با زنان و چشیدن زهر بهر آزمودن».

مترجم، در ترجمه جملات اخیر، بیشتر اهداف خویش را محقق کرده و قابلیت فهم معنا توسط مخاطبان ایرانی را نیز مد نظر قرار داده است (مطابقت با اصل نخست). همچنین موارد مندرج در زبان مبدأ از جمله اطلاعات آن زبان، منتقل شده است؛ یعنی در جمله «وقد قالت العلماء»، «او استینافیه» ترجمه شده است. در جمله «إن ثلاثة لا يجترئ عليهن إلا أهوج»، هم ساختار و معنای «استثنای» مندرج در عربی به فارسی ترجمه گردیده، اما جمله بعدی یعنی «ولا يسلم منهن إلا قليل»، ترجمه نشده است، اما بهتر بود ترجمه شود. ترکیب «لا يجترئ عليهن» به معنای «جرات آن را ندارد» به «نکند» و همچنین، «صحبة»، با استفاده از یک معادل فارسی مناسب، یعنی «همنشینی» و ترکیب «ائتمان على الأسرار» به معنای «اطمینان کردن درباره رازها» با گذر از لایه‌های معنایی در قالب یک واژه، برگردانده شده است؛ زیرا راز گشادن با دیگران، مستلزم اطمینان به آنان است. علاوه بر این، «شرب» به معنای «نوشیدن» به «چشیدن» ترجمه شده است، اما باید به «نوشیدن» ترجمه می‌شد تا امانت، کامل رعایت شود. واژه «السم» به شکل فارسی آن، یعنی «زهر» ترجمه گردیده است. با توجه به ادبی بودن متن مبدأ، مترجم، حرف «ل» تعلیل را به شکلی ادبی

به «بهر» ترجمه کرده است. «التجربة» نیز به شکل «آزمودن» برگردانده شده است؛ از این رو، بجز یک جمله به شرح پیش گفته، بیشتر اطلاعات مندرج در جمله مبدأ، منتقل شده و ترجمه، تقریباً، مطابق اصل دوم است. برخی از واژگان و عبارات فوق، برگشت پذیرند و برخی دیگر نیز برگشت پذیر نیستند (مطابقت با اصل سوم). ترجمه جمله‌های فوق از انسجام برخوردار بوده و در جای خود به کار رفته‌اند (مطابقت با اصل چهارم). ساختار زبان مبدأ و مقصد، متفاوت است و ترجمه جملات اخیر نیز از این قاعده، مستثنا نیست و یک جمله نیز ترجمه نشده است، اما طبق اصل پنجم، معنای مندرج در متن مقصد با مبدأ، تقریباً، هماهنگ است.

ابن مقفع (بی تا): ۱۴۹: مَنْ صَحِبَ الْأَشْرَارَ وَهُوَ يَعْلَمُ حَالَهُمْ كَانَ أَذَاهُ مِنْ نَفْسِهِ.
ترجمه مرعشی پور (۱۴۰۱: ۱۴۸): آن کس که آگاهانه با بدان بنشیند به خود زیان رسانده است.

مترجم در ترجمه جمله فوق، بیشتر اهداف خودش را محقق کرده است و در ترجمه این جملات به قابل فهم بودن ترجمه برای مخاطبان فارسی زبان، توجه کرده است (مطابقت با اصل نخست). همچنین موارد مندرج در جمله عربی، منتقل گردیده است؛ به این صورت که مترجم در جمله «مَنْ صَحِبَ الْأَشْرَارَ وَهُوَ يَعْلَمُ حَالَهُمْ»، جان کلام یعنی «همنشینی آگاهانه با بدان» را گرفته و برگردانده است. وی همچنین جمله حالیه «وَهُوَ يَعْلَمُ حَالَهُمْ» را به شکل حال مفرد، یعنی «آگاهانه» ترجمه کرده است. در «كَانَ أَذَاهُ مِنْ نَفْسِهِ» جواب شرط یعنی فعل «كان» فعل ماضی است؛ اما با توجه به اینکه «كان» ماضی و دارای تأکید است، مترجم نیز با ترجمه آن به صورت ماضی نقلی، تأکید را بازگو کرده است. همچنین، «أذاه» به معنای «آزارش» و در واقع، یک اسم است، اما به شکل فعل یعنی «زیان رسانده است» برگردانده شده و معنای «آزار» نیز به «زیان» تغییر یافته و در اینجا، امانت رعایت نشده است. همچنین ضمیر «ه» در پایان «نفسه» ترجمه نشده است؛ زیرا «به قرینه لفظی و معنوی»

۱. مانند آیه ۱۱۱ سوره نساء: ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

مشخص است؛ پس، بیشتر اطلاعات مندرج در جمله مبدأ، منتقل شده و ترجمه، تقریباً، مطابق اصل دوم است. همچنین برخی از واژگان و عبارات فوق، برگشت‌پذیرند و برخی برگشت‌پذیر نیستند (مطابقت با اصل سوم). ترجمه جمله‌های فوق از انسجام برخوردار بوده و در جای خود به کار رفته است (مطابقت با اصل چهارم). ساختار لفظی زبان مبدأ مقصد، متفاوت است، اما بیشتر معنای مندرج در متن مقصد و مبدأ، کاملاً هماهنگ است (مطابقت با اصل پنجم).

ابن مقفع (بی‌تا): ۱۹۷: «مَنْ طَلَبَ الْأَمْرَ الْجَسِيمَ فَأَمْكَنَهُ ذَلِكَ فَأَغْفَلَهُ فَاتَهُ الْأَمْرُ. وَهُوَ خَلِيقٌ أَلَّا تَعُودَ الْفُرْصَةُ ثَانِيَةً.»

ترجمه مرعشی‌پور (۱۴۰۱: ۲۰۸): هر کس بر کاری بزرگ توانا گردد و دست از آن بدارد چه بسا فرصتی دیگر برای انجام‌اش به دست نیارد.

مترجم در جمله فوق، بیشتر اهداف خود را محقق کرده است. همچنین در ترجمه این جمله به این موضوع توجه شده که ترجمه باید توسط مخاطبان ایران، قابل درک باشد (مطابقت با اصل نخست). علاوه بر این، بیشتر موارد مندرج در زبان مبدأ از جمله اطلاعات آن زبان، منتقل گردیده است؛ به این صورت که در جمله «مَنْ طَلَبَ الْأَمْرَ الْجَسِيمَ فَأَمْكَنَهُ ذَلِكَ فَأَغْفَلَهُ»، نقص معنا وجود دارد؛ یعنی فعل «طلب» به معنای «بخواهد» ترجمه نشده و امانت رعایت نشده است. ادات شرط «مَنْ» نیز به شکل مطلق یعنی «هر کس» و فعل «أَمْكَنَ» نیز که متعدی است با استفاده از دستور زبان حالت به شکل لازم به «توانا گردد» برگردانده شده‌اند.

مترجم همچنین ترکیب «الأمر الجسيم» را نکره ترجمه کرده تا هر نوع کاری را دربر گیرد. ضمناً «أغفل» به معنای «رها کرد» است و با توجه به ادبی بودن متن مبدأ به «دست از آن بدارد» برگردانده شده است. همچنین مترجم، اصل مطلب عبارت «فاتته الأمر» و هو خلیق أَلَّا تَعُودَ الْفُرْصَةُ ثَانِيَةً را ترجمه کرده است؛ به این صورت که به جای اینکه گفته شود «کار از دستش می‌رود و او چنین آفریده شده که فرصت، دوباره به دست نمی‌آید»،

حتی قید «چه بسا» ذکر شده و «ثانیة» به معنای «دومین بار» به «دیگر» ترجمه شده و فعل لازم «تعود» به معنای «برنمی گردد» به شکل متعدی و در قالبی ادبی به شکل «به دست نیارد» ترجمه شده است؛ پس، اطلاعات مندرج در جمله مبدأ، منتقل شده و ترجمه فوق، مطابق اصل دوم است.

برخی از واژگان و عبارات فوق، برگشت پذیرند و برخی دیگر نیز نیستند (مطابقت با اصل سوم). ترجمه جمله‌های فوق از انسجام برخوردار بوده و مناسب با ساختار زبان مقصد در جای خود به کار رفته‌اند (مطابقت با اصل چهارم). ساختار لفظی زبان مبدأ و مقصد، متفاوت است، اما معنای مندرج در متن مقصد با معنای متن مبدأ در بیشتر موارد، هماهنگ است (مطابقت با اصل پنجم).

۵. بحث و نتیجه‌گیری

در بیشتر موارد، ارزش و اهمیت فرهنگی متن اصلی و ترجمه، با هم در ارتباط و به هم نزدیک است و همان ارزش و اهمیت، مستقیماً یا در قالب‌هایی همچون، استعاره و ضرب‌المثل، منتقل گردیده است؛ برای نمونه، جملات عربی بیان شده در بخش بررسی ضرب‌المثل‌ها، جملاتی عادی است، اما در قالب ضرب‌المثل، برگردانده شده است تا هم برای مخاطبان فارسی‌زبان، شیواتر باشد و هم مخاطبان از خواندن یک ترجمه ادبی، لذت ببرند. همچنین در برخی موارد، ترجمه واژگان، عبارات و نیز جملاتی از کتاب، مانند نمونه‌های ارائه شده در این مقاله، انجام نشده و ترجمه ناقص است.

انگیزه مترجم برای ترجمه، شخصی بوده و وی به دنبال ارائه ترجمه‌ای امین و نیز به‌روزرسانی ترجمه و پوشاندن جامعه فارسی بر تن ترجمه است.

مترجم از روش‌هایی همچون ترجمه بر اساس دستور زبان حالت، بافت و موقعیت واژگان و عبارات، توجه به ساختار زبان مقصد، پایبندی هم‌زمان به متن مبدأ و ساختار معاصر زبان مقصد و نیز ادبیت متن و در نظر گرفتن همه اقشار مخاطبان فارسی‌زبان استفاده کرده است.

مترجم تا حد امکان، هنجارهای مخاطبان را رعایت کرده است؛ مثلاً در استعاره‌های این پژوهش از معادل‌های رایج در فرهنگ زبان مقصد استفاده کرده که مخاطب با شنیدن آن، نیاز به توضیح دیگری ندارد.

تعارض منافع

این مقاله تعارض منافع ندارد.

سپاسگزاری

نویسندگان ضمن سپاسگزاری از همه کسانی که نامبردگان را در نگارش این مقاله یاری دادند، موفقیت روزافزون آنان را از خداوند متعال مسئلت دارند.

ORCID

Reza Bayat		https://orcid.org/0000-0002-3741-9433
Abdollah Hosseini		https://orcid.org/0000-0002-3960-0690
Hossein Abavisani		https://orcid.org/0000-0003-2416-5654
Ali Piranishal		https://orcid.org/0000-0002-6313-831x

منابع

قرآن کریم.

احمدی، بابک. (۱۳۸۹). *ساختار و تأویل متن*. چاپ دوازدهم. تهران: انتشارات مرکز.

ابن المقفع، عبدالله. (بدون تاریخ). *آثار ابن المقفع*. بیروت: دار مکتبة الحیاة.

بیکر، مونا و سالدینا، گابریلا. (۱۳۹۶). *دائرة المعارف مطالعات ترجمه (ترجمه حمید کاشانیان)*. تهران: انتشارات نو.

حیدری، علی. (۱۳۸۶). بررسی اختلاف‌های کلیله و دمنه نصر الله منشی با ترجمه عربی ابن مقفع و داستان‌های بیدپای و پنجاکیانه. *فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء (س)*، ۱۷ و ۱۸ (۶۸ و ۶۹)، ۴۵-۶۱.

جر، خلیل. (بی‌تا). *المعجم العربی الحدیث* (ترجمه طیبیان، سید حمید، با عنوان فرهنگ لاروس عربی - فارسی). تهران: انتشارات امیرکبیر.

ضیائی، فاطمه. (۱۳۸۷). مقایسه دو اثر ادبی کلیله و دمنه نصرالله منشی و داستان‌های بیدپای محمد بخاری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان. لغتنامه دهخدا.

عنانی، محمد. (۲۰۰۵). مرشد/المترجم. الجیزه، مصر: الشركة المصرية العالمية للنشر - لونجمان. مارانی، فهیمه؛ ابن الرسول، سید محمدرضا و محمدی فشارکی، محسن. (۱۳۹۹). تحلیل مقایسه‌ای دو ترجمه فارسی کلیله و دمنه (بر پایه حکایت بوزنگان/ حمدونگان). فصلنامه متن‌شناسی ادب فارسی، ۱۲(۱)، ۱-۲۲. Doi: [10.22108/rpl.2019.116203.1478](https://doi.org/10.22108/rpl.2019.116203.1478)

مرعشی‌پور، محمدرضا. (۱۴۰۱). ترجمه کلیله و دمنه اثر ابن مقفع (چاپ سوم). تهران: انتشارات نیلوفر.

بلخی، مولانا جلال الدین محمد. (۱۳۹۷). مثنوی معنوی. تهران: انتشارات گسترش فرهنگ و مطالعات.

پایگاه‌های اینترنتی

- ۱- سایت مجله فرهنگی و هنری بخارا، ۱۳۹۷، برگرفته از <https://bukharamag.com/1397.12.24513.html>

English References

Vermeer, J. (1989). *Skopos and commission in translational action*. (A. Chesterman, Trans.). In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (2nd ed., pp. 221-223). London and New York: Routledge..

Translated References to English

- Holy Quran*. [In Persian]
Ahmadi, B. (2010). Structure and interpretation of text (12th edition). Tehran: Center. [In Persian]
Baker, M. and Saldina, G. (2017). *Encyclopedia of translation (translated by Hamid Kashanian)*. Tehran: No. [In Persian]
Enani, M. (2005). *Morshedolmotarjem*. Aljizah, Egyptian Global Publication Company, Lonjman. [In Persian]
Heidari, A. (2007). Investigation of differences between Kelileh and Demneh by Nasrollah Monshi and its Arabic Translation by Ibn Moqaffa, and Tales of Bidpay and Panjakian. *Alzahra University's Humanities*

Scientific-research quarterly, Vol. 17&18(68&69), Pp: 45-61. [In Persian]

Ibn Moqaffah, A. (N. D). *Works of Ib Moqaffah*. Beirut: Dar Maktabah Alhayat. [In Persian]

Jar, Kh. (N. D). *Almajamo Alarabi Alhadis*, (translated by Tabibian, Seyed Hamid, under title of Larousse Arabic-Persian Dictionary). Tehran: Amir Kabir. [In Persian]

Ziaei, F. (2008). *Comparison between two literary works of Kelileh and Demneh by Nasrollah Monshi and Tales of Bidpay and Panjakian by Mohammad Bokhari*. Master's Degree Thesis of Persian Language & Literature, University of Sistan & Balochestan. [In Persian]

Dehkhoda Dictionary. [In Persian]

Marani, Fahime., Ibnorasool, S. M. R. and Mohammadi Fesharaki, M. (2020). The Comparative Analysis Between Two Persian Translation of Kalila and Dimna (Case Study: The story of the monkeys). *Textual Criticism of Persian Literature*, Vol. 12, No. 1, Pp: 1-22. Doi: [10.22108/rpll.2019.116203.1478](https://doi.org/10.22108/rpll.2019.116203.1478) [In Persian]

Marashipour, M. R. (2022). *Translation of Kelileh and Demneh by Ibne Moqaffah*, (3rd edition). Tehran: Niloofar. [In Persian]

Balki, Molana jalalodin Mihammd (Rumi). (2018). *Masnavi Manavi*. Tehran: Gostaresh Farhang Va Motaleat. [In Persian]

Database

Website of Bokhara Cultural & Art magazine, 2018, taken from <https://bukharamag.com/1397.12.24513.html> [In Persian]

استناد به این مقاله: بیات، رضا، حسینی، عبدالله، ابویسانی، حسین، پیرانی شال، علی. (۱۴۰۴). ارزیابی ترجمه کلیله و دمنه بر اساس نظریه اسکوپوس (مطالعه موردی: ترجمه مرعشی‌پور). *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۵ (۳۲)، ۶۹-۹۶. doi: 10.22054/RCTALL.2025.83793.1772

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.